

Rastlinska kal pri imenovanih rastlinah se le takrat skupej stisne, ko se zmuzne skoz ozko luknjo na rodovne rastline, potem pa svoje podobe ne spremeni več, ker je obdana od terdne mrenice. Živalski mehurčki na ti nizki stopnji popolnosti pa v vsakem trenutku spremené svojo podobo; zdaj so podobni jajcu, zdaj steklenici, zdaj zvezdi itd.

Spremenljivost telesne podobe je tedaj zadnji veljavni razloček rastlin in žival, akoravno ne smemo vseh reči, ki so brez te lastnosti, prištevati rastlinam, ker veliko živalic prebiva v terdih apnenih ali kremenjenih lupinah, kakor polži; tedaj je tukaj nemogoče presoditi, ali prebivavci teh hišic uno last imajo, ali ne. Če bi jim razbilo hišico, bi poginila tudi živalica, tedaj jim ni mogoče priti do živega.

Gospodarske skušnje.

(Kako mlade sadne drevesa presajati, da posebno veselo rastejo in drugač sajene veliko prekosijo). Če je le moč, naj se v jeseni izkopljejo jame, poltretji čevlji globoke in tri do štiri čevlje široke; kar se izkoplje dobre zemlje, naj se verže na poseben kúp, slaba po spet posebej. Prihodnjo spomlad naj se kar je moč zgođej drevesa vsadé; dobra zemlja se verže spod v jamo, in če je treba, naj se je še kaj primeče, da ne pride drevo pregloboko v zemljo, kakor se to večidel povsod napačno godí. Ko tako vsajeno drevo stoji kakor ima stati, pa jama še ni zasuta, naj se mu na gole korenine potrese za dve dobre periši ječmena, in potem se ječmen in korenine drevesa za 8 pavcov na debelo z zemljo zasujejo; pa zemlja okoli drevesa se ne smé preterdo zatlačiti, da se ječmen ne zamori in ne gnjije. Ko začne ječmen kaliti, povživajo koreninice njegov sok in žlem, in tako drevesce raste neizrečeno veselo in prekosí vse druge, ktere so bile drugači ravnane. „Ver. Frau. Bl.“

Gospodarska novica.

(Nov gnoj). Da je gnoj za vsako gospodarstvo prva potreba, se kaže tudi iz tega, da čedalje več gnoja napravljajo na umetno vižo in ga prodajajo po svetu. Zdaj je učnik kmetijstva gosp. J. E. Hölbling na Dunaji (Stadt, Herrengasse Nr. 25) oklical gnoj za polje, senožeti, verte in vinograde (Hölbling's Feld-, Wiesen-, Garten und Weingartendünger), ktere ga na vso moč priporoča za vsakteri sadež. Za oral (joh) zemlje se ga potrebuje 6 do 8 centov, cent (1¹/₈ vagána) velja 1 gold. in pol; gnoj ta je v podobi praha; kako se ž njim gnojí, je v posebnem poduku s kratko besedo povedano. Prejemlje se v žakljih ali sodcih. — Če bo gospodar gnoj v štacuni kupoval, ne bo prišel deleč, to je gotovo; da pa razglasimo to novico, znabiti da vendarle komu vstrežemo. Saj to pa bi radi dosegli, da bi vsi naši gospodarji spoznali, da mora gnoj vendar velika dobrota zemljišem biti, ker se celó napravlja po štacunarsko; ako je pa dobrota, da bi ga prav pridno ravnali in ga saj ne zgubljali po nemarnosti!

Slovensko slovstvo.

Pretres „slovenskih beril za 3. in 4., 5. in 6. gimnazijalni razred“, vredjenih po dr. Bleiweis-u in dr. Miklošič-u.

Spisal prof. Raic.

(Dalje.)

Vz šče je včasih spodletelo in se zastopa skoz sam z: „zrediti“ VI. 5., namesto „vzrediti“, ali po iz: „izveličar“ V. 48., namesto „vzveličar“.

Sovsema na robe se potrebuje trpivni samostavnik „učnik“ VI. 9., „odrešenik“ 23. za delavni „učnik“, „rešnik“; vem šče pravimo „krstnik“, der täufer, „stvarnik“, der schöpfer, pa ne „krščenik“, „stvarjenik“ v tem pomenu. Iz trpivnega deležja se ne dajo samostavniki delavni, temoč le trpivni izpeljevati, in vsak Slovenec dobro razumi „učnik“. Take samostavne imena pa se delajo iz delavnega priloga:

učen, učna, učno, krsten-na-no prilagaje k možkemu spolu *ik* po izpahnenji pologlasnega *e*.

V mestniku enojnega števila možkih in srednjih samostavnikov se devlje tudi po mehkih tihnikih *u* namesto *i*: „v kolobarju“ VI. 39., „v morju“ 1., namesto „v kolobarji“, „v morji“; vsej narod v vsakdanjem govoru potrebuje *i* tudi po trdih tihnikih in staroslovenščina iskreno želi. To je gotovo nedosledni hrvatski *u*.

Druževnik srednjega samostavnika v množnem številu se nahaja s končnico *mi*: „vratmi“ VI. 25. in 36. namesto „vrti“, česar šče doslej nismo pisali, in nasproti pri možkih ednozložnih samo *i*: „bogi“ VI. 3., namesto „bogmi“ ali „bogovi“. Oblikoslovje tudi rani končnica *ami* pri ženskih samostavnikih na tihnik izhajajočih: „z lažami“ V. 25., namesto „z lažmi“. Resen je, da se je to v pesmi naključilo, pa pesnik nikoli ne ima pravice jezika kaliti. Ravno tako je napačno „s povodnjimi“ V. 182., namesto „s povodnimi“. Samostavniki tega razreda v prvem sklonu na *j* odbivajo ga v vseh drugih sklonovih razve druževnika, tedaj „zibelj“, „pogibelj“, „kopelj“ itd., „zibeli“, „pogibeli“, „kopeli“.

„Nenadoma“ VI. 31. 93., namesto „nenadama“ je pogreška; samo možki samostavniki dobivajo *oma*, ženski pa v prvem sklonu na *a* vsikdar *ama*, tedaj „silama“ ne „siloma“.

Krivo je „naraslo“ VI. 4. 35., „odraslek“ V. 13., namesto „narastlo“, „odrastlek“, vendar tudi na drugih mestih „narastli“ VI. 16. V berilu V. se *r* nikoli ne izpahuje, če za njim *e* pred njim pa *č* stoji, v berilu VI. pa pravilno „čreda“ V. 23., „čevo“ VI. 85. Zdi se mi, da zavoljo navade, ki le v nekih krajevih gospoduje, ne bi korenice črke opuščali. Končnico *us* Slovenec rabé latinske besede odmeče, napačno tedaj „Pyrrhus“ VI. 36.; pa tudi „Pyrrh“ in na prvem listu „gimnazijalni“ se srečata v klanci nedoslednosti.

Prilogi na *ek*, *ok*, *ak* delajo lepo in pravilno slovenski 2. stopnjo z izpuščanjem te končnice in na ostalo osnovo prilagajo: *ejši*, *eji*, *ji*, *ši*, tedaj ne „visokejši“ VI. 65., temoč „višji“ in „širok“, „širši“. V velevniku šče doslej ne smo izpahovali *i*: „postavimo“ VI. 64., namesto „postavimo“ in tudi za naprej ne smemo krhati polnih oblik.

„Lesti“ VI. 66. stoji v protislovji s pisavoj „vzhod“ VI. 65.

Namesto „zagojzda“ VI. 96. se ima pisati „zagvozda“, kakor tudi „svoboda“. Kako je sem zablodila starejša česka pisava besede „strog“ VI. 172. namesto „stroj“?

Lepše in pravilneje je pisati „vsemogočen“, kor „vsegamogočen“ V. 1., VI. 159.

Oblike „stoječ“, „ležeč“, „pričujoč“, „potujoč“ V. 76. dosti razložno kažejo, da se deležje sed. delavno ima izpeljavati iz osnove sedanjika, pa ne iz nedoločivnika, kar naši pisavci neozirajoči se na staroslovenščino pogostoma opuščajo. Deležij se ljudstvo tako redko poslužuje, in pisatelj olepšuje svoje sostavke ž njimi je dolžen je pravilno rabiti.

Šče se zanemarja v besedah „revšina“ V. 45. in „hinavšina“ V. 24. in „še“ namesto „revščina“, „hinavščina“, „šče“. (Konec sledí.)

Odgovori.

O besedi „kuga“.

1. Iz zgodovine se ne dá dokazati, da bi Slovenci pred hudo turško morivko ne bili znali nobene hude nalezljive ali zlo morivne bolezni. Res, da nam zgodovina le premalo pripoveduje iz starejšega časa slovenske zemlje; vendar, na pr., nahajamo, da je bil v letih 792 in 881 velik pomor v Furlaniji, Krajni in Korutani (Schönleben „Ann.“ 389, 454). V letu 1006 je bila silna bolezen krog Ljubljane, da je v mestu in zunaj mesta do 17.000 ljudi pomerlo; leta 1230 je bila sopet huda mertvija na Krajskem, tako da so ljudje kar na potu cepali (Valvazor XV. 709, XIV. 292). Ali je leta 1349 strašni pomor, ki so ga imenovali „černo smert“, tudi med Slovenci divjal, manjka pri-

čevanja; pa saj ni mogel neznan ostati, ker je v bližnjih Benedkah pokončal na 100.000 ljudi. Morivna bolezen, ki jo imenujejo „turško kugo“, se je prikazala na Krajskem v letu 1543, kakor piše Valvazor (b. XIV. 454); ali ni bila že popred tukaj znana, ne pripoveduje nikjer. Ali se je imé „kuga“ dajalo samo tej bolezni, ali tudi drugim nalezljivim in morivnim: bi utegnila Dalmatin in Trubar nar boljše priči biti v tolmačenji sv. pisma, ker so ondi večkrat imenovane take bolezni, kakoršne Latinec zaznamuje z besedo „pestis“, Grek pa z imenom „λοιμός“. Pa pri Trubarji se nahaja Mat. 24, 7. in Luk. 21, 11. le beseda žleza; nasproti pa pri Dalmatinu kuga; ravno tako ima Dalmatin tudi kugo 2. Mojz. 5, 3, 4. Mojz. 14, 12. in drugod; le 3. Mojz. 26, 25. stoji žleza *).

2. Po etimologiji še ni popolnoma dognano: iz kakošne korenike da je beseda „kuga“, ali je od slovenke ali od ptujke. Gosp. Terstenjak navoduje koreniko sanskritski glagol čhu ali khu, laedere, ferire; tej odgovarja slovenska kujem, latinska cudo, percutio, greška κοπτω. Po tem takem je kuga bolezen, ki pobija, tolče, morí. Ker pa kuga v več krajih zaznamuje zlasti hudo živinsko bolezen, bi utegnila njena korenika biti tudi tista, ki jo dr. Rapp (Vergl. Grammatik der indoeurop. Sprachen II. str. 74) piše kot indoeuropejsko, v pomenu za živino sploh, zlasti za kravo, namreč ka, ktera se nahaja v nemški kuh, sanskritski gô, slovenski gav, gov, goved, in pred ko ne tudi v slovenski kuže, pès. Vendar bi se jez raji poprijel une perve, kakor te druge korenike.

3. Po umoslovji ali tudi po naravoslovji si pomena „hudo nalezljiv“ in „hudo moriven“ sicer nista enaka, ne tudi sorodna, pa sta med seboj mnogokrat zvezana kakor uzrok in uzročena reč (Ursache und Wirkung), ker hudo nalezljive bolezni so večidel tudi hudo morivne. Je še to opomniti, da naše neučeno ljudstvo besede „nalezljiv“ ne stiska tako hudo, kakor zdravnik ali naravoslovec; kadar naši ljudje govorijo, da se „bolezen nalezuje po zraku, po sapi“, gotovo ne mahajo veliko v stran od tega, kar učeni zdravnik imenuje miazme.

4. V učenem govoru se Slovenci ne bomo mogli zderževati vseh ptujk, kakor se jih drugi Slovani ne zderžujejo. Zlasti malo zbirčna sta o tem Rus in Poljak; Ceh je prav laskern zastran čisto slovanske besede, in za njim jo raji vozi Slovenec in Ilir. Vendar v ljudskem govoru, kateri ni vselej celó določen, bodo vedno več veljale domače besede, ker se ložje umevajo; ako se mora pomen bolj določiti, se to lahko zgodi po katerem prilogu. S tem pa nočem terditi, da bi se ne smele bolj kratke, bolj določne in čistoslovenske besede iskati, kadar nahajajo bolj nenavadni pomeni, kateri se morajo prav in natanko zaznamovati. Sicer tudi ptuje besede same na sebi niso vselej popolno določne, svoj natančni pomen imajo bolj po navadni rabi; na pr., ravno „epidemija“, prav za prav nadljudska bolezen, in „epidemija“, prav za prav medljudska bolezen, manj tanko določujete pomen, kakor pa nemške Volkskrankheit in Ortskrankheit. Po takem razločku bi utegnili po slovensko naj bolj prav biti ljudska bolezen, in krajna bolezen, v bolj splohnem pomenu.

Za besedo „Seuche“, po bolj posebnem pomenu pa bo težko ktera druga pred obveljala, kakor „kuga“ in „kužna bolezen“.

Da naše ljudstvo kolere ni bolj klicalo za kugo, bi utegnil biti ta uzrok, da „kolera“ ima preveč slovensko podobo, ker človeka, kakor pravijo, zlasti kolje, po trebuhu vije, grize in kerči. Tudi pri koljiki **) Slovenec precej misli na to klanje.

P. H.

*) Ime žleza se je turški kugi (pestis orientalis) gotovo pri-taknilo za to, ker v ti bolezni otekó žleze (Drüsen) pod pazduho, nad stegni in še v več družih krajih (bubones pestilenciales, Bubonenpest.) Vred.

**) Zato sva z gosp. dr. Strupi-om že zdávnej brez vsega pomislika za „Kolik“ vzela koljika. Vred.

Za „Jung gewohnt, alt gethan“

mi je neki gospod, rojen Kastavec, sledeče prislovice povedal, ktere se po Kastalščini rabijo, med kterimi se meni posebno prva lepa zdí: „Mlado delo, stara navada“, „Mladost privolji, starost obvolji“, „Našto (nač, kemu) mladost privikne, starost obikne“.

Kratkočasno berílo.

Trap.

(Pripovedka.)

Bil je nekdaž oče, ki je imel tri sine. Dva sta bila brihtna, nar mlajši pa trapast. Primerilo se je, da je oče umerl. Starši in srednji sin si naravnost posest razdelita, tako, da na mlajšega nič ne pride.

Trap se milo joka in gré po svetu. Narpred sreča tropo pijancov, ki so se ga dobro naserkali, so ukali in mnoge burke uganjali. Zlo se jim zamerzi jokajočega viditi. Padejo čez trapa in ga hudo našeškajo. „Kjer se mi veselimo, pravijo, tam ne smé nobeden žalovati“. Trap se bolečin vije in prosi: „Bom pa kaj družega, pravi, za naprej delal, če ljudi srečam. Le povejte, kaj?“ Pijanci: „Prav! le govori: Imamo ga, pa še bi ga radi!“ „Bom storil“, odgovori trap.

Pri ti priči ga pusté; on pa gré in koraka naprej. Pride do samotnega kraja. Bilo je na véliki cesti. Tam je neki mož mošnjo dnarja zgubil in je ravno skerbno iskal. „Imamo ga, pa še bi ga radi!“ upije trap, ko iskajočega ugleda. Ta meni, da je dnar najden in veselo ptujcu naproti gré. „Dajte sem, prijatelj! mu reče, moj je; pa vi veliko plačo dobote“. — Pa trap kroži to svojo na dalej in uni je menil, da se norca dela. Vzame tedaj bič in mu jih našteje po herbtu. „O joj!“ — plaka neumnež — „več ne bom tako govoril, pa povejte mi kako hočem, da bo ljudem všeč“. Ptujec: „Če te kak tak popraša in če družega ne veš, reci: „Nič, nič!“ — „Bom storil“, pravi trap. Potem odide, gré in gré in koraka naprej.

Pride do vode. Tu so ribči ribe lovili. „Nič! nič!“ zavpije trap, jih ugledavši. Ribči res še niso nič vjeli in bili so silno nevoljni. Vse plane zdaj z mrežjimi drogovi na suho. Trap je vnovič tepen. Trap: „Odpustite! kako čem pa reči?“ Ribči: Danes eno, jutro dvě! je naš pregovor. Ta nam je všeč“. „Prav!“ odgovori trap. Potem odide, gré in gré in koraka naprej.

Pride do vislic. Tukaj so ravno babo obešali. Danes eno, jutro dvě!“ upije trap. Ljudem se je ženica smilila, zlo jih tedaj besede neumnega razdražijo. Zagrabijo ga in ga tako nabijejo, da se komaj zavé. Trap: „Bog se usmili! ali nisem prav govoril?“ Ljudje: „Tepec! drugikrat reci: Bog se usmili duše“. „Bom“, odgovori trap. Potem odide, gré in gré in koraka naprej.

Pride do konjederca, ki je ravno paro derl. „Bog se usmili duše! Bog se usmili duše!“ reče trap in se začne iz vsega gerla smejati. Tudi konjederec misli, da norce uganja. Bil je čmern mož, s kterim se ni bilo šaliti. Prijel je poleno in je trapa silno namahal. Trap: „Kako bi pač reči mogel? Konjederec: „Čakaj! bom ti jo zasolil. Pri tem mu pokaže trop krojačev, ki se tepó. Tje pojdi, mu reče, in prašaj: „Ali kozla jezdarite?“ „Bom“, pravi trap. Potem pa odide in koraka, kamor mu je zaukazano.

Pride do krojačev. „Ali kozla jezdarite?“ jih praša. Komaj uni „kozel“ zaslišijo, se hipoma vsi va-nj zadervé in ga tako nemilo z vatli omerijo, da mu pleča in herbet začerné. Trap: „Zakaj vam prav ni? Krojači: „Tepec pojdi! Če še tako tropo srečaš, reci: Tako se le norci spremljajo. Potlej boš pametno govoril“. „Prav!“ odgovori trap. Potem odide, gré in koraka naprej.

Pride do gospodov in gospodičin, ki se po planem radujejo in sprehajajo. „Tako se le norci spremljajo“, jih trap nagovori. En čas ga gospôda pisano gleda, ker pa le ne odjenja, gospodje svoje palice vzdignejo in ga tako